O‘QUVCHILARDA O‘QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Qosimova Shaxlo Boltaboy qizi

Namangan viloyati Yangiqo’rg’on tumani 44-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarda o‘quv motivatsiyasini oshirishning psixologik mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. O‘quv motivatsiyasi o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji va qiziqishini belgilovchi muhim omil sifatida ko‘rib chiqilib, uning shakllanishiga ta’sir etuvchi ichki (qiziqish, ehtiyoj, maqsad, o‘zini anglash) va tashqi (rag‘bat, baholash, ijtimoiy muhit) omillar yoritiladi. Maqolada motivatsiyaning psixologik asoslari, uning turlari hamda o‘quv jarayonidagi ahamiyati keng tahlil etiladi. Shuningdek, o‘quvchilarda o‘quv motivatsiyasini oshirishga qaratilgan samarali metodlar, jumladan, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, rag‘batlantirish tizimi, interaktiv metodlar, ijobiy psixologik muhit yaratish va individual yondashuvning ahamiyati asoslab beriladi. O‘qituvchi, maktab psixologi va ota-onalar hamkorligining motivatsiyani shakllantirishdagi roli alohida ta’kidlanadi. Mazkur yondashuvlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ta’lim samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘quv motivatsiyasi, psixologik mexanizmlar, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, rag‘batlantirish, qiziqish, ta’lim jarayoni, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligi va natijadorligi ko‘p jihatdan ularning o‘quv motivatsiyasiga bog‘liqdir. Motivatsiya — bu o‘quvchini bilim olishga undovchi ichki kuch, uning o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, ehtiyoji va maqsadlarini belgilovchi muhim psixologik omildir. O‘quv motivatsiyasi yetarli darajada shakllanmagan holatlarda o‘quvchilar darslarga befarq bo‘lishi, topshiriqlarni bajarmasligi yoki faqat tashqi bosim ostida o‘qishi mumkin. Bu esa ta’lim sifatining pasayishiga olib keladi. Bugungi kunda o‘quvchilarda o‘quv motivatsiyasini oshirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki tez o‘zgarib borayotgan axborotlar oqimi, raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi hamda ijtimoiy muhitdagi o‘zgarishlar o‘quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlariga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Natijada an’anaviy o‘qitish usullari har doim ham o‘quvchilarni faol o‘qishga unday olmayapti. Shu sababli o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish va mustahkamlash muhim vazifaga aylanmoqda. O‘quv motivatsiyasi ichki va tashqi omillar ta’sirida shakllanadi. Ichki motivatsiya o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan qiziqishi, o‘zini rivojlantirish istagi bilan bog‘liq bo‘lsa, tashqi motivatsiya rag‘bat, baho, maqtov yoki jazolash kabi omillar orqali yuzaga keladi. Zamonaviy psixologik yondashuvlarga ko‘ra, aynan ichki motivatsiyani rivojlantirish o‘quvchilarning barqaror va samarali o‘qish faoliyatini ta’minlaydi.

ASOSIY QISM

O‘quv motivatsiyasi — bu o‘quvchini bilim olish faoliyatiga undovchi ichki va tashqi psixologik kuchlar tizimidir. U o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, maqsadlari, ehtiyojlari hamda qadriyatlari bilan bevosita bog‘liqdir. Motivatsiya o‘quv faoliyatining yo‘nalishini, faollik darajasini va natijadorligini belgilaydi. Psixologiyada o‘quv motivatsiyasi ikki asosiy turga bo‘linadi: **ichki motivatsiya** va **tashqi motivatsiya**. Ichki motivatsiya o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan tabiiy qiziqishi,

o‘zini rivojlantirish istagi va shaxsiy maqsadlari bilan belgilanadi. Tashqi motivatsiya esa baho, maqtov, mukofot yoki ijtimoiy bosim kabi tashqi omillar ta’sirida yuzaga keladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, uzoq muddatli va barqaror o‘quv faoliyati asosan ichki motivatsiyaga tayanadi.

O‘quv motivatsiyasining shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar

O‘quvchilarda motivatsiyaning shakllanishi bir qator omillarga bog‘liq bo‘lib, ularni quyidagicha tasniflash mumkin:

Shaxsiy omillar: o‘ziga ishonch, qiziqishlar, qobiliyatlar, maqsad qo‘yish ko‘nikmalari.

Oilaviy omillar: ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi, oiladagi ijobiy yoki salbiy psixologik muhit.

Maktab omillari: o‘qituvchining pedagogik mahorati, darsning qiziqarli tashkil etilishi, baholash tizimi.

Ijtimoiy omillar: tengdoshlar guruhi, jamiyatdagi qadriyatlar va talablar.

Mazkur omillar bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq holda o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi.

O‘quv motivatsiyasini oshirishning psixologik mexanizmlari

O‘quv motivatsiyasini oshirishda bir qator psixologik mexanizmlar muhim rol o‘ynaydi:

Qiziqish uyg‘otish mexanizmi: dars jarayonini interaktiv, hayotiy misollar va amaliy topshiriqlar orqali qiziqarli qilish.

Rag‘batlantirish mexanizmi: ijobiy baholash, maqtov va yutuqlarni e’tirof etish orqali o‘quvchini faollikka undash.

Maqsad qo‘yish mexanizmi: o‘quvchiga aniq va erishiladigan maqsadlar qo‘yishga o‘rgatish.

O‘z-o‘zini baholash mexanizmi: o‘quvchining o‘z natijalarini tahlil qilish va rivojlanishini anglashiga yordam berish.

Ijobiy emotsional muhit yaratish: sinfda qo‘llab-quvvatlovchi va xavfsiz psixologik muhitni shakllantirish.

Pedagogik yondashuvlar va ularning ahamiyati

O‘quv motivatsiyasini oshirishda o‘qituvchining pedagogik yondashuvi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, interaktiv metodlar, muammoli ta’lim va hamkorlikda o‘qitish usullari o‘quvchilarning faolligini oshiradi. O‘qituvchi o‘quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida ko‘ra olishi kerak. Bunda dars jarayonida o‘quvchilarning fikr bildirishiga imkon yaratish, ularning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash va mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir.

O‘qituvchi, psixolog va ota-onalar hamkorligi

O‘quv motivatsiyasini shakllantirishda maktab psixologi, o‘qituvchi va ota-onalarning hamkorligi katta ahamiyatga ega. O‘qituvchi dars jarayonida motivatsiyani rivojlantirsa, psixolog o‘quvchining individual xususiyatlarini o‘rganadi va maslahatlar beradi. Ota-onalar esa uy sharoitida qo‘llab-quvvatlash orqali motivatsiyani mustahkamlaydi. Ushbu hamkorlik natijasida o‘quvchida o‘qishga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi, uning faolligi va mas’uliyati oshadi.

XULOSA

O‘quvchilarda o‘quv motivatsiyasini oshirish masalasi zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki motivatsiya o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan munosabatini, faollik darajasini hamda o‘qishdagi natijadorligini belgilovchi asosiy psixologik omildir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quv motivatsiyasi ichki va tashqi omillar ta’sirida shakllanadi va ularning uyg‘unligi o‘quv jarayonining samaradorligini ta’minlaydi. Ichki motivatsiyaning rivojlanishi o‘quvchining mustaqil fikrlashi, o‘zini anglash va shaxsiy maqsadlarini belgilashiga xizmat qilsa, tashqi motivatsiya esa dastlabki bosqichlarda o‘quvchini faoliyatga jalb etishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois ta’lim jarayonida ushbu ikki turdagi motivatsiyani muvozanatli tarzda qo‘llash zarur. O‘quv motivatsiyasini oshirishda psixologik mexanizmlar — qiziqish uyg‘otish, rag‘batlantirish, maqsad qo‘yish, ijobiy emotsional muhit yaratish va o‘z-o‘zini baholash jarayonlari alohida ahamiyatga ega. Ushbu mexanizmlarni to‘g‘ri qo‘llash o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqini kuchaytiradi va ularning faolligini oshiradi. Shuningdek, o‘qituvchi, maktab psixologi va ota-onalar hamkorligi o‘quv motivatsiyasini shakllantirish va rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ularning birgalikdagi sa’y-harakatlari natijasida o‘quvchilar uchun qulay psixologik muhit yaratiladi, bu esa ularning ta’lim jarayoniga ijobiy munosabatini shakllantiradi. Umuman olganda, o‘quv motivatsiyasini oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Pedagogik va psixologik metodlarning uyg‘un qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi, ularning shaxsiy rivojlanishiga va ta’lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. **Psixologiya**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

2. G‘oziev E.G‘. **Umumiy psixologiya**. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2012.
3. Bekmurodov A. **Pedagogik psixologiya asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Davletshin M.G. **Yosh davrlari va pedagogik psixologiya**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
5. Andreeva G.M. **Social Psychology**. – Moscow: Aspect Press, 2017.
6. Zimbardo P., Gerrig R. **Psychology and Life**. – Pearson Education, 2016.
7. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim to‘g‘risidagi qonun va me’yoriy hujjatlar to‘plami. – Toshkent, 2021.
8. Woolfolk A. **Educational Psychology**. – Boston: Pearson, 2019.